

LAIKRAŠTIS „ŠVIESA“

RIMANTAS VĖBRA

XIX a. antrosios pusės lietuvių periodinė buržuazinė spauda, kaip ir mokslinių bibliotekų rankraštynuose bei archyvuose esanti medžiaga, sudaro svarbiausius šaltinius tu laikotarpio problemoms tyrinėti. Tačiau lietuvių istoriografijoje iki pastarojo meto pa-

sigendama platesnių, apibendrinančių darbų, skirtų nurodytiems šaltiniams tyrinėti.

Šiuo darbu, skirtu laikraščiui „Šviesa“, kiek leido apimtis, ir bandoma bent iš dalies užpildyti esamą spragą.

Caro administracijos aukštieji pareigūnai, sekę lietuvių nacionalinį judėjimą, remdamiesi agentūros informacija, tardymų už politinius nusikaltimus medžiaga bei svarbesnių lietuviškų laikraščių straipsnių vertimais, 1886—1889 metų laikotarpį vadino lietuvių „pogrindinės periodinės spaudos“ krizės laikotarpiu¹. Laikraštis „Šviesa“ (1887 m. Nr. 1) jiems į rankas pateko tik 1888 m. liepos mėn. Buvo išversta įžanginis straipsnis, ir laikraščio platinimas Rusijos imperijoje uždraustas². Kaip ir daugumą kitų panašaus formato tu laikotarpio lietuvių periodinės spaudos leidinių, taip ir ši, caro administracijos pareigūnai vadino žurnalu.

XIX a. antroje pusėje Šiaurės vakarų krašto administracija buvo parengusi keletą lietuvių nacionalinio judėjimo apžvalgų, kuriose nemaža vietos buvo skiriama ir periodikai. Ta-

čiau jose nerasime „Šviesos“ pavadinimo, nors kiti laikraščiai nurodyti. Nėra jo ir antivyriausybinių leidinių sąrašuose.

Taigi caro pareigūnams dėl nelabai aiškių priežasčių „Šviesa“ buvo mažai žinoma.

Iš buržuazinių autorių apie „Šviesą“ tik J. Tumas-Vaižgantas šalia faktinės medžiagos yra pateikęs ir buržuazinės istoriografijos elementus. Jis rašė, kad apie „Šviesą“ ir inteligentus, kurie aplink ją buvo susispietę, beveik nėra literatūros, o ir esančioje „Šviesa“ neteisingai vertinama³. J. Tumas nesutiko su tais autoriais, kurie „Šviesą“ laikė menkareikišmiu ir menkaverčiu to meto visuomeninio gyvenimo faktu⁴. Jis kritikavo M. Biržišką už tai, kad pastarasis „Šviesą“ vadino klerikaliniu laikraščiu⁵. J. Tumo nuomone, „Šviesa“ buvo ne „Apžvalgos“, o „Varpo“ pirmtakė⁶.

¹ Vilniaus Cenzūros komiteto užsienio cenzūros cenzoriaus 1888 m. liepos 31 d. raštas Nr. 3266. CVIAL, f. 776, ap. 20, b. 978, l. 17 a.

² Ten pat.

³ *Vaižgantas*. „Šviesa“ ir šviesininkai. Raštai, t. XII. K., 1929, p. 150—162.

⁴ Ten pat.

⁵ Ten pat, p. 150—151.

⁶ Ten pat, p. 155, 159. Žr. taip pat *Tumas J. Serafimas Kušeliauskas*.—„Rygos gar-1915, Nr. 98.

Jei J Šliupas apskritai pirmasis patėik bendriausio pobūdžio duomenų apie laikraštį⁷, tai V. Biržiška daugiausia dėmesio skyrė bibliografiniams duomenims⁸. Drauge jis pastebėjo, kad dvasininkija, organizuodama laikraštį, norėjo į savo rankas paimti spaudos kontrolę ir tuo pačiu apsisaugoti nuo pasauliečių (antiklerikalų — R. V.) nepageidautinos įtakos⁹.

A. Rimka¹⁰ ir P. Salčius¹¹ savo tyrinėjimuose pagrindinį dėmesį skyrė ekonominiams klausimams, kooperaciniams judėjimui ir kt. Jie parodė, kad laikraštis nagrinėjo daugelį aktualių to meto Lietuvos ekonominių problemų.

„Šviesos“ penkiasdešimtmečiui paminėti pasirodė V. Lizdeikos straipsnis¹², kuriame autorius teigė, kad

Dėl savo antiklerikalinės krypties, radikalaus liberalizmo idėjų „Aušra“ įgijo nemaža priešininkų, pirmiausia dvasininkijos bei Maskvos aukštosiose mokyklose studijuojančio jaunimo tarpe. Brendo mintis leisti naują, „krikščionišką“ laikraštį. Iniciatyvą parodė Maskvos studentai. Jie pasiuntė į Tilžę A. Kriščiukaitį, kuris turėjo išsiaiškinti, ar bus leidžiama „Aušra“, ir pabandyti organizuoti naujo laikraščio leidimą. Matyt, jo paskatinti, finansinius laikraščio reikalus tvarkyti apsi-

„Šviesa“ garbingai tęsė „Aušros“ pradėtą darbą ir išvarė savo vagoną.

Apibendrinant buržuazinę istoriografiją, galima pasakyti, kad joje pastebimas prieštaringas „Šviesos“ vertinimas. Vieni autoriai buvo linkę laikyti ją klerikalinės „Apžvalgos“, kiti — „Varpo“ pirmtake.

Tarybinėje istoriografijoje apie „Šviesą“ terandama tik fragmentiškos žinios. Pripažįstant tam tikrą teigiamą visuomeninį vaidmenį, joje pabrėžiama, kad laikraštis skleidė religines-šovinistines nuotaikas¹³. Literatūroje galima pastebėti net fakti io pobūdžio netikslumų¹⁴.

Taigi iki šio laiko neturime nė vieno straipsnio, kuriame skaitytos galėtų rasti išsamesnę „Šviesos“ turinio analizę bei jos įvertinimą.

ėmė vokiečiai — biznieriai E. Vejeris ir Arnoldas.

Kurjerio pareigas apsiėmė eiti, J. Tumo-Vaižganto žodžiais tariant, „šmugelininkas iš Viduklės“ D. Miklius (apsukrus knygnešys). Faktiškai redaktoriais tapo du kunigai — S. Kušeliauskas ir A. Vytartas. Tai buvo aiškūs klerikalai ir religinės lektūros „gamintojai“ (jie daugiausia iš lenkų kalbos vertė įvairią religinę literatūrą, neretai dar savo nuožiūra papildydami). Susidarius nurodytam branduo-

⁷ Šliupas J. Lietuviszkieji rasztai ir rasztininkai. 1890, p. 225.

⁸ Biržiška V. Iš lietuviškosios laikraštijos praeities.— „Bibliografi 1932, Nr. 2, 69—72.

⁹ Ten pat, p. 71.

¹⁰ Rimka A. Lietuvių tautos atgimimo socialiniai pagrindai ir „Ausros“—„Varpo“ gadyinės (1883—93) socialekonominiai raštai, Kaunas, 1932.

¹¹ Salčius P. „Ausros“ ir „Sviesos“ ekonomika. Kaunas, 1932.

¹² Lizdeika V. 50 metų nuo „Sviesos“ pasirodymo.— „Židinys“, 1937, Nr. 10, p. 340.

¹³ Zr. Lietuvių literatūros istorija, t. II, V., 1958, p. 85—86; Lietuvos TSR istorijos šaltiniai, t. II, V., 1965, p. 608.

¹⁴ Taip, pvz., I. Kostkevičiūtė savo monografijoje rašo, kad „Šviesa“ ėjo tik 1887—1888 metais (žr. Kostkevičiūtė I. Kritinis realizmas lietuvių prozoje, XIX—XX a. a., Vilnius, 1956, p. 44). Lietuvos istorijoje nurodyta, kad „Šviesa“ buvo leidžiama 1886—1887 metais (žr. Lietuvos TSR istorija, t. II, Vilnius, 1963, p. 208).

liui, 1887 m. rugpiūčio mėn. (lygiai po metų, kai nustojo eiti „Aušra“) ir pasirodė „Šviesa“—„Laikraštis Zemaiczzių ir Lietuvos mylėtojų išleidžiamas“¹⁵. Oficialiu redaktoriumi ir leidėju buvo E. Vejeris. Tik nuo 1890 m. liepos mėn. redaktoriumi tampa J. Brošaitis, o laikraštis spausdinamas J. Šionkės spaustuvėje¹⁶.

Pirmaisiais, t. y. 1887 m., iš viso pasirodė penki numeriai keturiose knygelėse (Nr. 3—4 sujungti). 1888 m. buvo išspausdinti aštuoni numeriai taip pat keturiose knygelėse (sujungti Nr. Nr. 1—2, 4—5, 6—8). Nr. 4—5 turėjo „Priedą“, skirtą daugiausia inteligentijai. Jis buvo redaguojamas Maskvoje gyvenusių studentų. Laikraščio redakcijai teko įrodinėti, kad dėl lėšų, skaitytojų stokos ir eilės kėlų priežasčių tuo metu negali būti leidžiami du laikraščiai (valstiečiams ir inteligentijai). Taigi ne „Varpui“, o „Šviesos“ redakcijai priklausė pirmenybė, bandant patenkinti tiek eilinio skaitytojo (valstiečio), tiek ir inteligentijos poreikius.

1889 m. „Šviesa“ nėjo. 1890 m. iš Maskvos atvykęs J. Kriaučiūnas dar pabandė atgaivinti laikraštį, skirdamas jį daugiausia valstiečiams. Tačiau kon-

kuruoti su „Varpu“ bei „Apžvalga“ pasirodė neįmanoma, ir, teišėjus aštuoniems numeriams, t. y. nuo rugpiūčio mėn., „Šviesa“ nustojo eiti.

Pirmaisiais metais laikraštis buvo leidžiamas 48 puslapių, antraisiais ir trečiaisiais — 32 puslapių, 1000 egz. tiražu.

Nors laikraštis nebuvo suskirstytas į skyrius, tačiau, variant numerius, galima pastebėti tam tikrą tvarką: pirmuose puslapiuose buvo spausdinami svarbiausi tematiniai straipsniai (ekonominio gyvenimo, nacionalinio judėjimo ir kt. klausimais). Po jų dažniausiai sekė straipsniai religine tematika, įvairūs patarimai, naujienos iš Lietuvos, užsienio ir pan. Kiekvienas numeris dažniausiai baigėsi įvairiais skelbimais. Nors tam tikrą medžiagos grupavimą laikraštyje ir galima pastebėti, tačiau griežtai tokios tvarkos nebuvo laikomasi.

„Šviesa“ spausdinama raidynu, kuri galima pavadinti „pereinamuoju“ tarp lotyniško-lenkiško ir lotyniško-lietuviško. Pvz., nors buvo atsakyta raidės „w“ ir kai kurių kitų, tačiau dar tebeegzistavo dvigarsi „sz“ (š), „cz“ (č).

Laikraščio programa

Nors po programiniu „Šviesos“ straipsniu pasirašė E. Vejeris, tačiau, kaip pastebėjo J. Tumas-Vaižgantas, „jauste jauti čia kunigo darbą“¹⁷. V. Biržiška rašo, kad straipsnio autorius greičiausiai buvo A. Vytartas¹⁸.

Straipsnyje autorius rašė: „Buvo jau pas mus garsingas laikraštis „Ausra“, vienok ans neturėjo kriszczioniszkos dvasės, prieszingas katalikiszkam tikėjimui ir erzinantis svietiszką vyresnybę

¹⁵ Nuo 1888 m. šis užrašas buvo pakeistas: „Laikraštis paszvestas Lietuviams ir Zemaiczziams“. Nuo 1890 šis užrašas panaikinamas, o vasario mėn. laikraščio antgalvėje pasirodo paveikslėlis.

¹⁶ E. Vejeris, išekvojęs S. Kušeliausko (Lauryno) „knyginį amžiną banką lietuviszkos razsliavos“, pardavė spaustuvę ir dingo. S. Kušeliauskas, steigdamas lietuvių literatūros banką, J. Tumo-Vaižganto nuomone, galėjo duoti apie 2 tūkst. rb (žr. *Vaižgantas*. Raštai, t. XII, p. 189). Šie pinigai buvo skirti religinio turinio literatūrai leisti. Tačiau bandymas nepavyko.

¹⁷ *Vaižgantas*. Raštai, t. XII, p. 156.

¹⁸ *Biržiška V.* Iš lietuviškosios raštijos praeities.—„Bibliografi

1932, Nr. 2,

p. 71.

(..)"¹⁹. Naujai pradėtame leisti „laik-raszyje talpintis reikalingas laimei žmoniui žines ir dalykai, (...)“, „kas tik gali buti naudinga laimei kuno su iszganymu duszes (...)“, „(..) bile tik nebutu nieko prieszingo nei szventam katalikiszkam tikejimui nei priesz dvasiszką arba svietiszzką vyresnybę, nes masy szirdingu troszkimu yra, idant tarp gyventoju visų stonu ir paszaukimu vieszpatautu broliszka meilė ir maloni sandoros vienybė“²⁰.

Kaip matome, „Šviesai“ pirmoje eilėje rūpėjo „katalikų tikėjimas“, „išganymas dūšios“, „dvasiškos vyresnybės“ gynimas. Taigi jos pozicijos šiuo požiūriu beveik analogiškos vėliau pasirodžiusios „Apžvalgos“ pozicijoms. Buvo teigiama, kad lietuvių valstiečių krikščioniškas tikėjimas yra klaidingas, su pagonybės liekanomis. Todėl greta visų kitų tikslų laikraštis buvo užsibrėžęs kovoti prieš pagonybės liekanas liaudyje²¹.

„Šviesa“ propagavo visų luomų, socialinių grupių bei pasaulietinės inteligentijos ir dvasininkijos vienybę, pabrėždama pastarosios vadovaujantį vaidmenį. Laikraštis skelbė, kad „litvomanija tikrai kasanti duobę Lietuvai“.

Pasirodžius „Priedui“, laikraštyje atskirame straipsnyje buvo nusakyta jo taktika: suvienyti visų idėjinių kryptių inteligentiją. „Priede“ turėjo būti paruošta konkreti veiklos programa, kuri vienytų visų „partijų atstovus“, aišku, vadovaujant klerikalams²².

Taigi „Šviesos“ klerikalinė kryptis akivaizdi. 1887–1888 m. redakcija vadino „Šviesą“ krikščionišku laikraščiu. Ir todėl vargu ar galima sutikti su teiginiu, kad ji buvo ne „Apžvalgos“,

o „Varpo“ pirmtakė. „Šviesos“ redaktoriai bandė tęsti „Aušros“ paskelbtą „tautinės vienybės“ kursą, tik vietoj „Aušros“ paskelbtos visų antifeodalinių, antiklerikaliųjų, patriotiškai nusiteikusių jėgų vienybės į pirmą vietą buvo iškeliamas klerikalizmas (vadovaujantis pradą), besiremias neretai feodalizmo laikų socialinėmis, ideologinėmis ir kt. iliuzijomis.

Pradėjus vėl leisti „Šviesą“, 1890 m. redakciniam straipsnyje buvo patikslinta ir keičiama jos programa. Redakcija rašė, kad laikraštis pateiks „(..) ajszkius ir tikrus apraszymus apė gspadorystą prakilesnių szalų, o įpacz Prusų, gaus nekurias žinias isz visokių szakų mokslo: isz istorijos viso svieto ir musų tėviszkės Lietuvos, isz geograpijos, ir isz kitu. „Szviesa“ pristatsy ir szajp visokius gražius apraszymus ir pranez žinias apė darbus vyriausybių viso svieto. „Szviesa“ tajpggi pasirupis paduoti visokias naujienas kajp isz Lietuvos ir Zemajczjų, tajp ir isz viso svieto“²³.

Taigi ši programa skiriasi nuo ankstesnės. Čia nebeakcentuojama „krikščioniška dvasia“ ir panašūs klausimai. Kita vertus, programa labai jau abstrakti, švietėjiška, ir joje daugiausia akcentuojama ne žinios iš Lietuvos, o iš Prūsijos arba „iš viso svieto“. Tokią laikraščio kryptį nulėmė, matyt, bendradarbių stoka. Pagal programą jis jau lyg ir pasaulietinis, besiorientuojąs daugiau į pačioje Prūsijoje arba besirubežiuojančiose su ja teritorijose gyvenusius lietuvius valstiečius. Tokios krypties ir tokios problematikos laikraštis, aišku, negalėjo ilgai egzistuoti.

¹⁹ Ernestas Veyeris. Įžanga.—„Šviesa“, 1887, Nr. 1, p. 1.

²⁰ Ten pat, p. 1–2.

²¹ Baltrus (?). Acziu Dievui.—„Šviesa“, 1887, Nr. 2, p. 92–93.

²² Red. straipsnis (Vyrtas).—„Šviesa“, 1888, Nr. 1–2, Priedas, p. 3, 5.

²³ Red. straipsnis (J. Kiaučūnas). Mieli skaitytojai! —„Šviesa“, 1890, Nr. 1, p. 3.

Todėl, kalbėdami apie „Šviesą“, privalome aiškiai išskirti du laikotarpius: 1887—1888 ir 1890 metų. Laikraščio idėjinė orientacija šiais laikotarpiais skiriasi.

Tačiau tiek 1887—1888, tiek ir 1890

metų „Šviesa“ yra bekylančios lietuvių buržuazijos liberaliųjų dvasininkijos ir pasaulietinės inteligentijos idėjinių grupuočių interesų reiškėja ir gynėja.

Kova už nacionalinę rinką

Pavėluotai, t. y. tik XIX a. antroje pusėje, išėjusi į visuomeninę areną, nacionalinė buržuazija susidūrė su kitataučiais dvarininkais ir buržuazija, užėmusia svarbiausias ekonomines krašto pozicijas. Objektivyūs ekonominiai kapitalizmo vystymosi dėsniai reikalavo sujungti, suvienyti panašia kalba kalbančias teritorijas. Vienytojo vaidmenį atlikti galėjo tik nacionalinė buržuazija. Todėl konfliktas tarp nacionalinės ir kitatautės buržuazijos buvo neišvengiamas, jam daug dėmesio skyrė buržuazinė periodinė spauda.

Ekonominiams klausimams „Šviesoje“ buvo skirta bene daugiausia vietos. Tai buvo teorinio pobūdžio straipsniai bei praktiniai patarimai.

Kadangi anksčiausia atsiranda nacionalinė valstiečių buržuazija, tai daugelis straipsnių buvo skirti žemės ūkio problemoms. Pirmiausia buvo bandoma kelti bendrą žemdirbystės kultūrą, propaguojant pažangius ūkininkavimo metodus. Pavyzdžiu buvo nurodomi

Prūsijos bei Latvijos²⁴ ir kitų Europos kraštų ūkininkai²⁵.

Minėtuose straipsniuose buvo patariama, kaip didinti darbo našumą žemės ūkyje ir „išgyvėti ant mažo sklypelio žemės“²⁶. Tai buvo labai svarbu, nes Lietuvoje, kaip ir kituose kraštuose, vystantis kapitalizmui, buvo jaučiamas didelis žemės badas, turimi sklypai smulkėjo. Pirmiausia ūkininkams buvo patariama naudoti kiek galima daugiau žemės ūkio mašinų, organinių ir mineralinių trąšų²⁷, sėti tik veislinę sėklą, laikyti gerų veislių gyvulius²⁸. Žemės ūkyje turėjo būti taikoma daugialaukė sėjomaina²⁹.

Norėdams padėti ūkininkams, laikraštis informavo skaitytojus apie grūdų ir kitų žemės ūkio produktų kainas³⁰. Laikraštis buvo susirūpinęs grūdų kainų smukimu Europos rinkose, jų tarpe ir Vokietijoje. Buvo nurodoma, kad tai įvyko ne vien dėl Vokietijos vyriausybės nutarimo padidinti muitus, bet ir dėl aukštesnio darbo našumo JAV, Australijoje ir kt. šalyse³¹.

²⁴ *Balandis (V. Mačys)*. Šzis tas apie Latvių ūkininkus.—„Šviesa“, 1887, Nr. 2, p. 85—88; *Paulus (P. Matulaitis)*. Laiszkas vieno Zemaiczio apie tai, ką matė ir girdėjo Prusuose.—„Šviesa“, 1890, Nr. 1, p. 27—29; Antras laiszkas to Zemaiczio, ką buvo Prusuose.—„Šviesa“, 1890, Nr. 2, p. 62—63.

²⁵ *Aitis J. (J. Staugaitis)*. Gaspadoriszki pasikalbėjimai.—„Šviesa“, 1890, Nr. 1, p. 11—22.

²⁶ „Šviesa“, 1887, Nr 2, p. 86.

²⁷ *Svalė (?)*. Nauda isz stiprio žemės mėsžu apmetimo.—„Šviesa“, 1890, Nr. 3, p. 83—84.

²⁸ Ten pat, p. 85—88.

²⁹ „Šviesa“, 1890, Nr. 2, p. 63.

³⁰ 1887 m. buvo nurodytos grūdų kainos Tilžėje, Karaliaučiuje ir Klaipėdoje (žr. „Šviesa“, 1887, Nr. 5, p. 215). 1888 m. taip pat buvo išspausdinta panaši informacija („Šviesa“, 1888, Nr. 1—2, p. 64).

³¹ *Aitis J. (J. Staugaitis)*. Gaspadoriški pasikalbėjimai.—„Šviesa“, 1890, Nr. 1, p. 12; *Balandis (V. Mačys)*. Apie javų pigumą.—„Šviesa“, 1888, Nr. 1—2, p. 48.

Taigi „Šviesa“ stengėsi pažvelgti į Rusijos ir kitų Europos šalių ekonominį gyvenimą, parodyti Rusijos, jų tarpe ir Lietuvos ekonominį atsilikimą. Buvo bandoma įdiegti pažangesnius ūkininkavimo metodus, duoti įvairių praktinių patarimų.

Siūlomų priemonių požiūriu „Šviesos“ bendradarbiai nesutarė: vieni galvojo, kad reikia išleisti kiek galima daugiau literatūros žemės ūkio klausimais; kiti patarė steigti žemės ūkio mokyklas; treči — kviesti iš užsienio žemės ūkio specialistus³². Tačiau literatūros leidimas brangiai kainavo, gabenant per sieną ir platinant daug jos žūdavo. Be to, maždaug pusė visų valstiečių buvo beraščiai, todėl jiems literatūra buvo neprieinama. Steigti mokyklas dėl caro vyriausybės vykdytos politikos taip pat buvo neįmanoma. Nebuvo tam ir lėšų. Todėl buvo sumanyta, kad prieinamiausia leisti vaikus mokytis ūkininkauti į Kuršą ar Prūsiją³³.

Nors pagrindinis dėmesys laikraštyje buvo skiriamas grūdinėms kultūroms, tačiau tuo nebuvo apsiribojama. „Šviesa“ rekomendavo specializuoti ūkius, vystyti gyvulininkystę, sodininkystę, bitininkystę. Rašydami apie gyvulininkystę, autoriai nurodinėjo, kad „(..) kiaulų auginimas yra vienas iš labiausiai naudingų ūkės dalykų“³⁴. Buvo duodami patarimai, kaip prižiūrėti ir penėti bekonus³⁵. Laikraštis skatino ir veršiukų auginimą³⁶.

Krašto administracija buvo suinteresuota arklų auginimu, nes jie buvo reikalingi kariuomenei. Valstybiniai žirgynai negalėjo pilnai patenkinti kariuomenės poreikių. Arklų auginimojams paskatinti buvo organizuojamos parodos, suteikiamos premijos. Vieną iš tokių parodų, įvykusių Kalvarijoje, laikraštyje aprašė P. Matulaitis³⁷.

Taigi laikraštis skatino valstiečius verstis veisline arklininkyste, ir ji gana plačiai buvo paplitusi Suvalkų gubernijoje.

„Šviesoje“ randame specialius straipsnius, skirtus bitininkystei³⁸, sodininkystei³⁹. Pastaroji vystyti buvo skatinama ne vien dėl pelno, bet ir estetiniais sumetimais — vaismedžiai gyvenamajai aplinkai suteikia jaukumą ir grožį. Tuo tarpu Lietuvoje neretai ūkių sodybos buvo nešvarios, „be jokio pataisymo“⁴⁰.

Kaip matome iš aukščiau pateiktos medžiagos, laikraštis „Šviesa“ didelį dėmesį skyrė žemės ūkiui. Jos dėmesio centre buvo ne mažžemiai ar bežemiai valstiečiai, kurie sudarė valstietijos daugumą, o bekylanti valstiečių buržuazija. Tik ji (valstiečių buržuazija) ir dalis vidutiniųjų valstiečių galėjo pasinaudoti laikraštyje spausdinamais patarimais ir rekomendacijomis.

Žemės ūkio problemoms „Šviesa“ neatsitiktinai skyrė tiek daug vietos. Nacionalinė buržuazija žemę vadino

³² *Iksaltis (J. Staugaitis)*. Kaip galima greičiausiai pataisyti pas mus ūki inkystą? — „Šviesa“, 1890, Nr. 6, p. 161—162.

³³ Ten pat, p. 162—167.

³⁴ *Svalė (?)*. Parsziukų auginimas.—„Šviesa“, 1890, Nr. 3, p. 84—85.

³⁵ Ten pat, p. 85.

³⁶ *Svalė (?)*. Apie telukų nupenėjimą del pardavimo.—„Švi 1890, Nr. 5, p. 156—158.

³⁷ *Paulius (P. Matulaitis)*. Išz Kalvarijos.—„Šviesa“, 1888, Nr. 6—8, p. 219—220.

³⁸ *F. G. (F. Galminas)*. Mokikimės bitininkystės! —„Šviesa“, 1890, Nr. 5, p. 129—131; Koks avilys bitėms kuo geriausei tinka?—„Šviesa“, 1890, Nr. 6, p. 182—186; Buvo išleistas net specialus „Kalendorius bitininkystės“ (Tilžė, 1886).

³⁹ Apė vaisingus medžius.—„Šviesa“, 1890, Nr. 5, p. 141—146.

⁴⁰ Ten pat, p. 143.

„materiališku pamatu“, t. y. žemė buvo laikoma pagrindiniu ir svarbiausiu ekonominio pajėgumo, pirminio kapitalo kaupimo šaltiniu. Todėl nacionalinė buržuazija buvo labai susirūpinusi politiniu krašto kolonizavimu⁴¹. Atkeliantiems iš kitų gubernijų asmenims caro administracija žemę parduodavo pigiau, duodavo paskolas ir pan. Tuo tarpu iš lietuvių buvo reikalaujama leidimų bei kliudoma įvairiais kitais būdais⁴². Skatindami intensyvinti, specializuoti žemės ūkį, kelti žemdirbystės kultūrą, nacionalinės buržuazijos ideologai stengėsi ne tik išgelbėti valstiečių buržuaziją nuo nusigvyvenimo. Visi palarimai pirmiausia turėjo tikslą patikti buržuazijai kaupiti pinigines lėšas tam, kad už jas būtų galima supirkti nusigvyvenusių žemes ir tuo pačiu neleisti kitatautei buržuazijai įsigalėti žemės ūkyje.

Žemės ūkyje sukaupto kapitalo dalis turėjo būti panaudota amatams bei prekybai vystyti, kovai prieš kitatautę (daugiausia žydų) kaimo buržuaziją. „Šviesa“ buvo susirūpinusi lietuviško „mieszczioniszko stono“ atsiradimu. Daugiausia straipsnių panašiais klausimais „Šviesoje“ rašė P. Leonas. Jis tam tikrą vietą skyrė amatų ir prekybos istorijai nuo seniausių laikų⁴³. P. Leonas ir kiti ekonominiais klausimais rašiusieji autoriai įrodinėjo didelę amatų ir prekybos reikšmę krašto ekonomikai, nurodinėjo, kad agrariniai

kraštai niekuomet nebuvo turtingi⁴⁴. Ūkininkams buvo patariama 6—7 metų vaikus leisti ne piemenauti, o amato mokytis, ir ne pas kaimo amatininkus, kurie prasti, o pas miesto⁴⁵. Lietuvoje amatams vystytis buvo palankios sąlygos, nes ji turtinga molio, medienos ištekliais. Kiekvienais metais ūkininkai gaudavo nemaža vilnos, linų pluošto ir kt. žaliavų. Kitataučiai amatininkai turėjo didelį gamybinį patyrimą, sukauptą neretai kelių kartų. Todėl naujai bekylančiai lietuvių amatininkiskai kaimo buržuazijai konkurencinė kovą sunkiai sekėsi. Nematydami kitokių galimybių laimėti kovą, autoriai neretai pereidavo prie tautinės neapykantos kurstymo ir pirmiausia prieš žydus⁴⁶. Tai buvo viena iš antisemitizmo priežasčių.

Nacionalinės buržuazijos veikla buvo nukreipta ir prieš kitatautę prekybinę buržuaziją. Šioje kovoje buvo patariama pradėti net ne nuo parduotuvių, o nuo smulkų steigimo. Laikraštis įrodinėjo skaitytojui, kad pastarąsias steigti nedraudžia ir kunigai⁴⁷.

Priemonė, turėjusi palengvinti nacionalinei buržuazijai konkurencinę kovą su kitataute prekybine buržuazija, buvo kooperacinis judėjimas. „Šviesa“ propagavo valsčių arba parapijų parduotuves. Pradžioje jos turėjo sukaupti reikiamą kapitalą. Vėliau — duoti nemažą pilną kooperatyvų nariams, sudaryti galimybę keliems vals-

⁴¹ Ragis M. (S. Gimžauskas). Didžiausios mūsų slogos ir ką mums reikia daryti.— „Šviesa“, 1890, Nr. 7, p. 223.

⁴² Vaikutis (Linka?). Szis tas apie pirkimą ir pardavimą žemės.— „Švi“ 1887, Nr. 3—4, p. 123—124.

⁴³ Liutas P. (P. Leonas). Keli žodžiai apie prekystę (kupczystę) ir amatus.— „Švi“ 1887, Nr. 1, p. 34—40.

⁴⁴ Ten pat, p. 34.

⁴⁵ Apė kupczystą ir remestus.— „Šviesa“, 1890, Nr. 3, p. 68, 70.

⁴⁶ Žr. Paulus (P. Matulaitis). Isz Lietuvos.— „Šviesa“, 1980, Nr. 1, p. 25—26; Liutas P. (P. Leonas). Apie bendroves.— „Šviesa“, 1888, Nr. 1—2, p. 43; Apė kupczystą ir remestus.— „Šviesa“, 1890, Nr. 3, p. 65—66; Ragis M. (S. Gimžauskas). Didžiausios mūsų slogos ir ką mums reikia daryti.— „Šviesa“, 1890, Nr. 7, p. 211—213.

⁴⁷ Apė kupczystą ir remestus.— „Šviesa“, 1890, Nr. 3, p. 67.

čių kooperatyvams įsteigti parduotuvę artimiausiam mieste arba miestelyje⁴⁸.

Kovoje prieš prekybinę kitatautę buržuaziją dėmesys pirmiausia buvo atkreipiamas į žemės ūkio produktų supirkėjus bei parduotuves, prekiausias žemės ūkio įrankiais, padargais bei mašinomis. Su šios rūšies prekybininkais valstiečių buržuazija turėjo daugiausia reikalų ir čia ji skaudžiausiai juto, kad praranda nemaža pelno. Atimti šį pelną iš kitatautės buržuazijos buvo bandoma, steigiant žemės ūkio bendroves, draugijas ir pan. Svarbiausias šios idėjos šalininkas ir propagotojas buvo P. Leonas⁴⁹. Jis stengėsi supažindinti nacionalinę buržuaziją su kooperaciniu judėjimu Anglijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Šveicarijoje. Autorius pateikė bendrovės apibrėžimą, nurodė materialinę kooperacinio judėjimo naudą ekonomiškai silpnai lietuvių buržuazijai, patarė, kokias bendroves Lietuvoje steigti. Nors „Šviesoje“ buvo neneigiama asmeninė iniciatyva, kuriant „lietuvišką prekybą“, tačiau buvo nurodoma, kad stokoiant nacionalinio kapitalo, geriausia išeitis — kooperacija.

Kaip jau žinoma, XIX a. paskutiniaisiais dešimtmečiais iš Lietuvos vyko masinė emigracija į priešakines kapitalistines šalis ir pirmiausia į JAV. Nacionalinės buržuazijos ideologai buvo susirūpinę tuo. Mat, vykstant masinei emigracijai, dažniausiai buvo prarandama geriausia darbo jėga. Nereitai buvo išsivežami iš tėviškės ir susitaupti pinigai. Todėl „Šviesoje“ buvo

stengiamasi parodyti emigracijos („epideminės ligos“) žalą krašto ekonomikai⁵⁰ ir, aišku, pirmiausia nacionalinės buržuazijos ekonominiam stiprėjimui. Be to, buvo susirūpinta ir sparčiu lietuvių nutautėjimu užsienyje. Norintiesiems emigruoti buvo patariama geriau įsijungti į kovą už nacionalinę rinką Lietuvoje. Buvo įrodinėjama, kad jeigu prekyba ir pramonė būtų nacionalinės buržuazijos rankose, tai lietuviams nereikėtų ieškoti darbo svetur.

„Šviesa“ pasisakė ir prieš valstiečių kėlimąsi į kitas Rusijos imperijos gubernijas, kuriose, autoriaus nuomone, lietuviai žymiai greičiau nutautėja⁵¹.

Iš pateiktos medžiagos matome, kad, kovojant už nacionalinę rinką, ekonominiams klausimams „Šviesoje“ buvo skiriamas labai didelis dėmesys. Laikraštyje buvo plačiau ar siauriau paliettos beveik visos ekonominės problemos, vėliau gvildintos „Varpe“ ir kituose laikraščiuose.

„Šviesoje“ buvo nemaža patarimų valstiečių buržuazijai. Visų rekomendacijų esmė — sukaupti kiek galima daugiau kapitalo, kurį būtų galima panaudoti kovai prieš kitataučius žemvaldžius bei prekybininkus.

Kadangi prekybinės-verslovinės buržuazijos daugumą kaime sudarė žydų tautybės asmenys, tai nacionalinė buržuazija anksčiausia susidūrė su jais.

Tenka pastebėti, kad 1890 m. „Šviesoje“ buvo išspausdinta daugiau vertingų straipsnių praktiniais ekonominiiais klausimais negu 1887—1888 metais.

⁴⁸ Mažuma apie įtaisymą valstiszku arba parapijiniu kromu.—„Šviesa“, 1888, Nr. 1—2, p. 58—60; *Liutas P. (P. Leonas)*. Apie bendroves.—„Šviesa“, 1888, Nr. 1—2, p. 13—45.

⁴⁹ Zr. *Liutas P. (P. Leonas)*. Apie bendroves.—„Šviesa“, 1888, Nr. 1—2, p. 13—45.

⁵⁰ Ks. V. (K. Sakalauskas). Zodis į tuos Lietuvinkus ir Zemajczius, kurie rengiasi į Amerika.—„Šviesa“, 1890, Nr. 4, p. 97—103; *Simonajtis (?)*. Kas girdėt Amerikoje.—„Šviesa“, 1890, Nr. 6, p. 186—188; *M. Ragis (S. Gimžauskas)*. Didžiausios mūsų slogos ir ką mums reikia daryti.—„Šviesa“, 1890, Nr. 7, p. 213.

⁵¹ *Lietuvos Simanas (S. Seleckis)*. Kelionė į Rymą.—„Švi 1890, Nr. 8, p. 254.

„Šviesos“ puslapiuose labai dažnai sutinkame žodžius „sukrusti“, „pakilti“, „pabusti iš miego“ ir pan. Šios sąvokos laikraštyje dažnai buvo vartojamos neatsitiktinai. Tautinės sąmonės žadinimui ir ugdymui „Šviesa“ skyrė gana daug vietos. Mat, stokojant jos, buvo neįmanoma kova ir už nacionalinę rinką bei lietuvių tautos teises. Todėl laikraštyje ir buvo stengiamasi pirmiausia ugdyti tautinę sąmonę, gvildinti tuos klausimus, tas visuomeninio gyvenimo sritis, nuo kurių sąmoningumas daugiausia priklausė: lietuvių kalbos teises, lietuviškų knygų leidimą, raštingumo kėlimą, lietuvių inteligentijos visuomeninę veiklą ir pan. Iš visų laikraštyje paskelbtų straipsnių bene įdomiausias yra P. Leono straipsnis „Apie tautišką idėją“⁵². Šiame straipsnyje autorius nurodo, kad, vertinant vieną ar kitą visuomeninį reiškinį, svarbiausia yra „laimingas ir geras žmonių būvis“, t. y. visuomeninė pažanga⁵³. Todėl jis rašo, kad „jeigu asz žinocziau, kad tą siekį Lietuvei galės greicziaus dasiekti, pavirtę į Lenkus, Maskolius ar Vokieczius, ne kaip likę Lietuveis, tai nei pirszto nekelcziau dėl to, kad užlaikyti Lietuvius kaipo tautą, bet stengcziauis padėti jiems iszvirsti į Lenkus ar į ką kitą“⁵⁴. Tačiau nu-tautėjimas, P. Leono nuomone, atneša tamsumą, smukdo dvasinę kultūrą, dorovę ir pan., t. y. gimdo regreso rei-

šinius, o tautai formuojantis — atvirkščiai — žmonės „per kokius 25 metus padaro žymų žingsnį“ visose gyvenimo srityse⁵⁵. „Tautiškos idėjos kili-mu“ P. Leonas vadina tautų (nacijų) formavimąsi. Jis rašo, kad šie procesai prasidėjo XIX a. pradžioje ir devintajame dešimtmetyje toli nužen-gė⁵⁶. Autoriaus nuomone, lietuviai tuo metu dar neturėjo teisės vadintis „tau-ta“, nes „tautiška idėja“ dar nepakan-kamai paplitusi⁵⁷, t. y. lietuviai men-kai apsišvietę, neturinti: neprekiauja, neužsiima amatais, neturi fabriku, ne-moka gerai įdirbti laukų. Be to, Lie-tuva neištirta nei ekonominiu, nei isto-riniu požiūriu⁵⁸. Tačiau vėliau už kitas tautas pakilusios tautos „esti geres-niam padėjime už pirmiaus einanczias isz tos pusės, kad gali naudotis tuomi, kas gero padaryta“ ir nedaryti klaidų, kurios egzistavo, stokojant patyrimo⁵⁹. P. Leonas siūlo nesistengti „užszokti isz sykio ant augszcziausio“, o dirbti vis-ką „nuo žemiausio“, t. y. palaipsniui⁶⁰. Artimiausiu ir svarbiausiu uždaviniu autorius laiko nacionalinės sąmonės ugdymą. Straipsnyje autorius pateikia lietuvių nacionalinio judėjimo mi-nimalią programą; tikėjimo, žodžio ir spaudos laisvė, nacionalinė mokyklą, teisė užimti valstybines vietas, mokes-čių panaudojimas vietiniams krašto po-reikiams gyventojų nuožiūra. „Vieš-pataujančiai tautai“, P. Leono nuomo-ne, turi priklausyti tik „vyriausybės

⁵² P. Liutas (P. Leonas). Apie tautišką idėją.— „Šviesa“, 1888, Nr. 6, 7 ir 8.

⁵³ Ten pat, p. 176.

⁵⁴ Ten pat, p. 177.

⁵⁵ Ten pat.

⁵⁶ Ten pat, p. 167.

⁵⁷ Ten pat, p. 168. Tačiau aplamai „Šviesa“ apie lietuvius rašo kaip apie tautą (žr. „Šviesa“, 1888, Nr. 1—2, Priedas, p. 3). Laikraštyje paskelbiamas šūkis „Lietuva dėl lietuvių“ (žr. „Švi“, 1890, Nr. 7, p. 212).

⁵⁸ Ten pat.

⁵⁹ Ten pat, p. 177.

⁶⁰ Ten pat, p. 178.

valdžia" ⁶¹, Taigi P. Leonas reikalauja Lietuvai kažko panašaus į autonomiją. Toliau, lyg pateisindamas savo reikalavimus, jis teigia, kad svajoti apie „pilną demokratiją“ nėra ko, nes jos nesuteikia ir parlamentinė sistema ⁶².

P. Leono straipsnis, kuriame jis bandė apibūdinti tautos sąvoką, ir jo teiginys, kad lietuviai dar negali vadintis tauta, yra neatsitiktinis. To meto lietuvių visuomenės veikėjams ši klausimą kėlė pats gyvenimas, nes, įrodžius, kad lietuviai jau yra susiformavusi tauta, tuo pačiu teisėta tapo kova už politinę laisvę.

Tautos teisė laisvai vystytis P. Leono buvo grindžiama pragingame teise. Jis teigė, kad tautos „sunnykimas“ ar „kilimas“ yra socialinis reiškinys. Tauta gali tik nutautėti. Šią mintį autorius stengėsi patvirtinti pavyzdžiais iš istorijos ⁶³. „Šviesoje“ buvo propaguojamas istorinis optimizmas. Remiantis bulgarų, čekų, serbų, vengrų ir kitų tautų pavyzdžiais, buvo teigiama, kad lietuviai irgi laimės. Sėkmingesnei kovai buvo stengiamasi suvienyti visas lietuvių visuomenės jėgas ⁶⁴. Bendrationalinio fronto idėjos buvo propaguojamos jau minėtoje pirmoje numerio įžangoje. Tačiau šioje propagandoje buvo ir reaktingų tendencijų, nes norėta sutaikyti bajorus su „ūkininkais“, pasauliečius su dvasininkais, ra-

dikalus su nuosaikiais ir pan. Vienybė buvo propaguojama P. Leono, J. Mačiulio ir kitų autorių straipsniuose ⁶⁵.

Laikraštyje buvo pabrėžiamas vadovaujantis inteligentijos vaidmuo nacionaliniame judėjime ⁶⁶. Ji privalėjo paruošti nacionalinio judėjimo programą, įnešti organizacinį pradą, išjudinti „prasčiokus“, be kurių ir nacionalinio sąjūdžio negalėjo būti.

„Šviesoje“ rašę autoriai, telkdami bendrationalinį frontą, neretai prieštaravo vieni kitiems. Dalis autorių, stokodami rimtesnių argumentų, šaukdavosi dievo pagalbos, stengėsi išaukštinti dvasininkijos visuomeninį vaidmenį. Taigi egzistavo ideologai, suabsoliutinę religinio momento ir dvasininkijos vaidmenį nacionaliniame judėjime.

Nors „Šviesa“ buvo klerikalinės pakraipos, joje buvo demaskuojama ne tik caro vyriausybės nacionalinė priešpauža ⁶⁷ (lietuvių kalbos persekiojimas, spaudos draudimas, asimiliacinės užmačios mokyklose, stačiatikybės brūkimas), bet ir bajorijos bei dvasininkijos vykdytas lenkinimas ⁶⁸.

Nacionalinio sąjūdžio programoje, kuri buvo suformuluota „Šviesoje“, svarbiausią vietą po ekonominių klausimų užėmė kalba. Buvo nurodoma, kad ji nėra „prasta muzikų kalba“. Ja

⁶¹ Ten pat, p. 167.

⁶² Ten pat.

⁶³ Ten pat, p. 165—166.

⁶⁴ Žr. D. Samogytis (*D. Jankūnas*). Keli žodžiai prie susilenkavusių ir norinčių susilenkoti Lietuvių.—„Šviesa“, 1888, Nr. 3, p. 84—86.

⁶⁵ Žr. S. Z. (*J. Mačiulis*). Žodis prie Lietuvių mylinčių savo tėvyne.—„Šviesa“, 1887, Nr. 1, p. 3—7; *Isz Lietuvos*.—„Šviesa“, 1890, Nr. 3, p. 87; A. Szpoks (*A. Baranauskas*). Reikia vienybės.—„Šviesa“, 1890, Nr. 7, p. 228—229.

⁶⁶ Žr. Įžanga.—„Šviesa“, 1888, Nr. 1—2, Priedas, p. 3—5; S. Z. (*J. Mačiulis*). Žodis prie Lietuvių mylinčių savo tėvyne.—„Šviesa“, Nr. 1, p. 5—7.

⁶⁷ M. Ragis (*S. Gimžauskas*). Didžiausios mūsų slogos ir ką mums reikia daryti.—„Šviesa“, 1890, Nr. 7, p. 214, 227 ir kt.; *Isz raszliavos (literaturos)*.—„Šviesa“, 1888, Nr. 1—2, Priedas, p. 28—31; Tilvikas *isz Paminėjo (?)*. Kaip žydai vargina savo draugus, norinčius priimti katalikų tikybą?—„Šviesa“, 1888, Nr. 6—8, p. 184.

⁶⁸ D. Samogytis (*D. Jankūnas*). Keli žodžiai prie susilenkavusių ir norinčių susilenkoti Lietuvių.—„Šviesa“, 1888, Nr. 3, p. 83, 88 ir kt.; *Samprotavimai patrijoto arba lietuvio, mylinčio savo szalį ir lietuvo sangenczius*.—„Šviesa“, 1890, Nr. 8, p. 259—262.

kalbėjo karaliaus dvare, miestuose ir sodžiuose visi luomai⁶⁹. Todėl dabartiniu metu lietuvių privalo kalbėti „(…) pilna krutine — nes Lietuvoje lietuviszkoji kalba tur skambėti!“⁷⁰

Taigi „Šviesa“ gynė lietuvių kalbos teises visuomeniniame gyvenime.

Nemažiau dėmesio „Šviesoje“ buvo skiriama lietuviškai spaudai. Laikraštis stengėsi skaitytojams išaiškinti spaudos reikšmę žmogui visuomenei ir paskiram žmogui. Buvo atkreipiamas dėmesys į tai, kad kituose kraštuose spauda, tame tarpe ir lietuviška, nepersekiojama. Tuo tarpu Rusijos imperijoje persekiojant lietuvišką spaudą daroma didelė žala visam krašto gyvenimui. Todėl „Šviesa“ ne tik smerkė spaudos draudimą, bet stengėsi supažindinti skaitytoją su naujai išleidžiamomis knygomis (tiesa, daugiausia religinio turinio), smerkė asmenis, neskaitančius lietuviškos spaudos⁷¹.

Kadangi pavieniams autoriams neužteko lėšų knygoms leisti (knygų leidimas faktiškai pelno neduodavo, o netrai net nesugrąžindavo pinigų, sumokėtų už išleidimą), tai vienas iš „Šviesos“ leidimo iniciatorių — S. Kušeliauskas įsteigia vadinamąjį „knyginį banką“ religinio turinio literatūrai leisti. Ši idėja buvo išdėstyta atskirame

straipsnyje⁷². Vėliau šiuo klausimu taip pat buvo rašoma. Straipsniuose skaitytojas buvo informuojamas apie gaunamus indėlius, skatinamas prisidėti savo santaupomis⁷³.

Kaip žinoma, surinktos lėšos buvo išiekvotos, ir iškeltoji idėja žlugo.

Nors laikraštis plačiau švietimo problemas nenagrinėjo, tačiau konstatavo, kad reikalai šioje srityje labai prasti. Laikraščio puslapiuose valstiečiai buvo agituojami neleisti savo vaikų į cerkivines-parapijines mokyklas, o mokyti juos namuose⁷⁴. Vaikų mokymas „Šviesoje“ buvo tampriai siejamas su katalikų tikėjimu, „dievo garbinimu“⁷⁵, kova prieš stačiatikių bažnyčią⁷⁶. Taigi katalikų dvasininkija gana aktyviai kovojo, siekdama išsaugoti savo įtaką jaunajai kartai. Matydama plintančias mokslo žinias, pasaulietinę literatūrą, religinį indiferentizmą, dvasininkija buvo linkusi, remdamasi įvairiais „argumentais“, atkalbėti jaunimą nuo aukštesnio išsilavinimo. Dėl to plačiai buvo propaguojamas mokymas namuose. Propaguodami vaikų mokymą namuose, „Šviesos“ bendradarbiai stengėsi suteikti šiokią tokią pagalbą. Laikraštyje buvo duodami metodiniai nurodymai pradedantiems mokyti; pateikiama abėcėlė, raidžių pavyzdžiai ir pan.⁷⁷

⁶⁹ D. Samogytis (*D. Jankūnas*). Keli žodžiai. — „Šviesa“, 1888, Nr. 3, p. 87.

⁷⁰ M. Ragis (*S. Gimžauskas*). Didžiausias musu slogos. — „Šviesa“, 1890, Nr. 7, p. 228.

⁷¹ Laiszkas vieno Lietuvos. — „Šviesa“, 1890, Nr. 2, p. 57; *Lingis (Linka)*. Koks žodis apie skaitymą laikraszcziu Lietuviams. — „Šviesa“, 1887, Nr. 3—4, p. 118—121; *Baltrus (A. Vyrtartas)*. Dar mažuma dėl praplati imo knygū Zemaicziuose ir Lietuvoje. — „Šviesa“, 1887, Nr. 3—4, p. 103—106.

⁷² *Laurynas (S. Kušeliauskas)*. Uždėjimas kniginio amžino banko lietuviszkos raszliavos (literatūros). — „Šviesa“, 1887, Nr. 3, p. 97—102.

⁷³ Kniginis bankas. — „Šviesa“, 1888, Nr. 1—2, p. 62; Kniginis bankas. — „Švi“ 1888, Nr. 4—5, p. 159.

⁷⁴ M. Ragis (*S. Gimžauskas*). Didžiausias mūsų slogos. — „Šviesa“, 1890, Nr. 7, p. 213—218; *Girinikas (P. Leonas)*. Laiszkas isz Suvalku rėdybos. — „Šviesa“, 1888, Nr. 4—5, Priedas, p. 70.

⁷⁵ *Lingis (Linka)*. Koks žodis apie skaitymą laikraszcziu Lietuviams. — „Šviesa“, 1887, Nr. 3—4, p. 119; *Vytautas (A. Vyrtartas)*. Parsergėjimas vieno Lietuvos apie leidimą vaikū į mokslynycias. — „Šviesa“, 1888, Nr. 3, p. 94—95.

⁷⁶ A isz B (*A. Kriščiukaitis*). Naujienų naujienos. — „Šviesa“, 1888, Nr. 4—5, Priedas, p. 66—69; *Svalė (S. Gimžauskas)*. Isz Lietuvos. — „Šviesa“, 1890, Nr. 2, p. 59.

⁷⁷ Lapelis iszsmokyti rasztyti. — „Šviesa“, 1887, Nr. 2, p. 88—89.

Buržuaziniai autoriai, rašę apie „Šviesą“, teigė, kad ji kitų tautų atžvilgiu buvusi pakanti⁷⁸. Tačiau su tuo vargu ar galima sutikti. Tautinis nepakantumas, persipynęs su tikiybiniu nepakantumu, pirmiausia pasireiškė žydų atžvilgiu. Stai Vl. Mačys teigė, kad jeigu „norime likti lietuveis ir katalikais“, tai privalome išvyti visus žydus⁷⁹. Žydai buvo vadinami „didžiausiais priešais“⁸⁰, „ubagais“, „valkatomis“, „mulkintojais“ ir panašiai. Tuo tarpu lenkų ir rusų buržuazijos atžvilgiu „Šviesa“ tikrai buvo santūresnė. Tai visai suprantama. Antisemitizmą kurstyti buvo nepavojinga, nes juo naudojosi rusų bei kitų tautų buržuazija. Be to, „Šviesoje“, kaip ir apskritai buržuazinėje spaudoje, kitatautė buržuazija buvo sutapatinama su tautomis, o tai juk buvo ne kas kita, kaip tautinės neapykantos ugdymas.

Iš aukščiau pateiktos medžiagos matome, kad „Šviesoje“ buvo gvildinama nemaža nacionalinio sąjūdžio problemų. Remiantis prigimtinė teise, buvo reikalaujama laisvės lietuvių tautai, jos kalbai, raštijai, kultūrai. Laikraštis bandė formuluoti bendranacionalinio fronto programą. Tačiau joje vadovaujanti vieta neretai buvo pripažįstama dvasininkijai.

„Šviesoje“ buvo pasisakoma tiek prieš rusinimo politiką, tiek ir prieš lenkinimo tendencijas. Tačiau kalbant apie nacionalinę sprespaudą, dažnai buvo kaltinami ne valdantieji sluoksniai, ne buržuazija, o tautos. Taigi šiuo metu jau aiškiai egzistuoja ir reakcinės nacionalizmo tendencijos.

Nacionalinio sąjūdžio problemos plačiau buvo gvildinamos 1887—1888 metais.

Katalikų tikėjimo ir dvasininkijos visuomeninio vaidmens klausimai

Kadangi „Šviesoje“ bendradarbiavo nemaža klerikalinės pakraipos asmenų, tai joje katalikų tikėjimui ir pan. klausimams buvo skiriama nemaža dėmesio. Katalikų tikėjimas buvo vadinamas vieninteliu tikru tikėjimu⁸¹. Laikraštis kvietė neturėti kitų dievų. Eilė

straipsnių buvo skirta katalikų tikėjimo istorijai nušviesti. Straipsniuose buvo aprašoma katalikų bažnyčia, turtai, galybė. Eilėje straipsnių 1888 ir 1890 m. buvo aprašomas popiežių gyvenimas⁸². Buvo rašoma apie katalikybę kitose pasaulio šalyse⁸³. Skaity-

⁷⁸ V. Lizdeika. 50 metų nuo „Šviesos“, pasirodymo.—„Židinys“, 1937, Nr. 10, p. 339.

⁷⁹ Isz Lietuvos.—„Šviesa“, 1887, Nr. 2, p. 91.

⁸⁰ M. Ragis (S. Gimžauskas). Didžiausios mūsų slogos.—„Šviesa“, 1890, Nr. 7, p. 226; Svalė (S. Gimžauskas). Isz Lietuvos.—„Šviesa“, 1890, Nr. 2, p. 59; M. Sl. (M. Slančiauskas). Dajnutė.—„Šviesa“, 1890, Nr. 3, p. 70—71.

⁸¹ Vylautas (A. Vytartas). Parsėrgėjimas vieno Lietuvosio apie leidimą vaikų mokslinycias.—„Šviesa“, 1888, Nr. 3, p. 94—95; (A. Vytartas). Szekeėjimai netikelio su tikinčiu.—„Šviesa“, 1887, Nr. 2, p. 69—72.

⁸² Apejgos iszrinkimo szventojo Tėvo.—„Šviesa“, 1890, Nr. 1, p. 5—11; Apejgos lajdotuvių Szventųjų Tėvų.—„Šviesa“, 1890, Nr. 2, 35—38; Z. Vincetas (A. Vytartas). Penkiu deszintu metu kunjgystės jubilejus tėvo szventojo Leono XIII.—„Šviesa“, 1888, Nr. 1—2, p. 1—4; Lietuvos Šimanas (S. Seleckis). Kelionė į Rymą.—„Šviesa“, 1890, Nr. 3, p. 72—78.

⁸³ Nauji muczelnikai.—„Šviesa“, 1887, Nr. 1, p. 11—13; Amerika.—„Švi 1887, Nr. 1, p. 20—22; Isz svetur.—„Šviesa“, 1888, Nr. 1—2, p. 50—51.

tojas informuojamas apie lietuvių katalikų veiklą JAV⁸⁴.

„Šviesoje“ galima rasti informaciją apie pasikeitimus bažnytinėje hierarchijoje Lietuvoje, kunigų mirtis ir kt.

Taigi katalikų bažnyčios vidiniam gyvenimui buvo skiriama gana daug dėmesio.

„Šviesoje“ rado atgarsį ir kovos už nacionalinę bažnyčią elementai⁸⁵. Laikraštyje buvo pasisakoma ne tik prieš vyriausybės bandymus įvesti rusų kalbą pridėtinėje pamaldų dalyje^{85a}. Straipsniuose buvo smerkiama ir aukštoji dvasininkija, draudusi vartoti bažnyčiose lietuvių kalbą⁸⁶. Buvo rašoma, kad popiežius liepia mylėti savo tėvynę⁸⁷.

Propaguodama savo idėjas, „Šviesoje“ bendradarbiavusi dvasininkija nekvietė skaitytojo į kovą, o skatino sekti krikščionių kankinių pavyzdžiu⁸⁸.

„Šviesoje“ didelis straipsnis (32 p.) skirtas M. Valančiui⁸⁹. Autorius detaliai nušviečia M. Valančiaus gyvenimą, stengdamasis išaukštinti jo nuopelnus katalikų bažnyčiai ir tėvynei. M. Valančius vaizduojamas nepaprastai darbštus, valingas, mylintis mokslą

dvasininkas. Šiek tiek vietos straipsnyje buvo skirta ir jo kūrybai, tačiau tešminėti tik religinio turinio kūriniai

Propaguodama katalikų tikėjimo tiesas, dvasininkija „Šviesoje“ vykdė gana plačią blaivybės akciją. Geriantieji buvo perspėjami, kad jų po mirties laukia „amžinas pragaras“. Ypač buvo piktinamasi jaunimo išdaigomis. Iš tėvų buvo reikalaujama, kad jie vestų „(..) savo vaikus keliu, kurs eina į dangų“⁹⁰. Priešingu atveju tėvai buvo gąsdinami būsią sunkiai „korojami“ dievo „šiamie ir aname gyvenime“⁹¹.

Taigi „Šviesa“ stengėsi išaukštinti katalikų tikėjimo visuomeninį vaidmenį, katalikų dvasininkijos nuopelnus lietuvių tautai⁹². Dvasininkija buvo vaizduojama vienintele jėga, sugebėjusia apginti lietuvių tautą nuo pražūties. Visi šie teiginiai buvo reikalingi tam, kad būtų galima reikalauti dvasininkijai pirmaujančio vaidmens augančiame lietuvių nacionaliniame sąjūdyje. Klerikalinė ideologija buvo propaguojama daugelyje straipsnių.

Religinio bei klerikalinio turinio straipsniai neretai buvo didžiausios apimties.

⁸⁴ Isz svetur.—„Šviesa“, 1890, Nr. 1, p. 29—30; Amerika.—„Šviesa“, 1887 Nr. 1, p. 21.

⁸⁵ Sąvoka „nacionalinė bažnyčia“ istorinėje literatūroje yra vartojama ir todėl ji turi visas pilietines teises. Mūsų manymu, kovos už nacionalinę bažnyčią Lietuvoje kategoriškai neigti nėra pagrindo, nes ši problema dar netyrinėta. Kova už nacionalinę bažnyčią buvo būdinga visai eilei šalių (pvz., Bulgarijai) ir ji turėjo keletą etapų: pradžioje pasireiškusi kaip kultūrinė, šviečiamoji ir pan. nacionalinės dvasininkijos veikla, vėliau ji iškėlia organizaciniu požiūriu savarankiškos bažnyčios sukūrimo idėją. Nors Lietuvoje kova už nacionalinę bažnyčią tokios formos ir neįgavo, tačiau apie tokios kovos elementus turime pagrindo kalbėti.

^{85a} Isz Lietuvos.—„Šviesa“, 1888, Nr. 4—5, p. 152; Žinios isz svetimų szalų.—„Šviesa“, 1890, Nr. 3, p. 90.

⁸⁶ Svetur.—„Šviesa“, 1890, Nr. 2, p. 63.

⁸⁷ *Budrys (J. Adomaitis)*. Isz Lietuvos.—„Šviesa“, 1888, Nr. 6—8, p. 219.

⁸⁸ Isz Lietuvos.—„Šviesa“, 1890, Nr. 3, p. 88; Nauji muczelnikai.—„Šviesa“, 1887, Nr. 1, p. 11—13.

⁸⁹ *(J. Kriaučiūnas)*. Givenimas amžiną atilsį Žemajčių vyskupo Motiejaus Valancauskio.—„Šviesa“, 1890, Nr. 5, p. 146—179.

⁹⁰ *P. U. isz L. (P. Urbonavičius)*. Žmogūdystė.—„Šviesa“, 1887, Nr. 3—4, p. 156—158.

⁹¹ Ten pat, p. 158.

⁹² S. Z. *(J. Mačiulis)*. Žodis prie Lietuviu mylinciu savo tėvynę.—„Švi 1887, Nr. 1, p. 4—6.

Lietuvos istorijos klausimais laikraštje medžiagos negausu — vos keli straipsniai. Jų tematika atspindėjo to meto visuomenines aktualijas. Kadangi kova už lietuvių tautą ir jos teisių pripažinimą buvo drauge ir ideologinė kova, tai nacionalinio judėjimo ideologams neišvengiamai teko kreiptis į praeitį, kai Lietuva buvo savarankiška ir galinga valstybė. Tiesiogiai šiam klausimui skirti du straipsniai. Pirmasis aprašo Lietuvą, Gediminui valdant⁹³. Dalis straipsnio vaizduoja Gedimino sapną, Vilniaus įkūrimą ir jo augimą⁹⁴. Likusioje vaizduojamas aukštas Lietuvos ekonominis ir kultūrinis išsivystymas.

Stambus straipsnis buvo skirtas Lietuvai, Vytautui valdant⁹⁵. Straipsnyje autorius išaukština Vytauto atkaklumą, valios tvirtumą, jo karinius bei diplomatinis sugebėjimus painioje to meto politinėje situacijoje, karštą tėvynės meilę.

„Šviesoje“ buvo gvildinama Krėvos unija ir krikščionybės priėmimo prob-

lema. Jai skirtas specialus straipsnis⁹⁶. Autorius krikščionybės priėmimą laiko reikšmingiausiu įvykiu lietuvių tautos istorijoje. Tuo tarpu kryžiuočių skverbimasis į Pabaltijį traktuojamas kaip grobikiškas⁹⁷. „Šviesoje“ teisingai buvo nurodyta, kad su krikščionybės priėmimu prasideda „lenkiškos dvasios“ skverbimasis į Lietuvą.

Taigi faktiškai „Šviesoje“ toliau buvo gvildenamos „Aušroje“ siauriau ar plačiau paliestos problemos. „Šviesa“ gal tik daugiau dėmesio skyrė tikybiniam momentui, nesmerkė katalikų dvasininkijos vaidmens istorinėje praeityje, jos klerikalizmo.

Joje, kaip ir „Aušroje“, buvo pareikšta, kad iškilo neatidėliotina būtinybė paruošti ir išleisti „Lietuvos istoriją“⁹⁸.

Taigi, talpindama straipsnius Lietuvos istorijos klausimais, „Šviesa“ tęsė romantines „Aušros“ tradicijas. Buvo gvildenamos pačios aktualiausios to meto problemos. Straipsniuose randame kritinių minčių Romos popiežių adresu.

Medžiaga kitais klausimais

Iš smulkesnių „Šviesos“ skyrelių svarbiausias buvo skyrelis „Iš Lietuvos“. Jame buvo pateikta nemaža vertingų faktinės medžiagos. Jos dalis

panaudota, analizuojant ekonominius ir kt. klausimus. Skyrelyje „Iš Lietuvos“ randame pranešimus ir apie gaisrus, žmogžudystes ir pan. įvykius. Ša-

⁹³ J. Z. (*J. Mačiulis*). Pojata, duktė Lizdeikos.—„Šviesa“, 1888, Nr. 4—5, (Priedas) p. 49—59.

⁹⁴ Ten pat, p. 50—54.

⁹⁵ *P. Liūtas* (*P. Leonas*). Pabaiga gyvenimo Vytauto.—„Šviesa“, 1888, Nr. 4—5, p. 97—119.

⁹⁶ *J. S.* (*J. Senkus*). Apie įvedimą katalikizmo tikėjimo Lietuvoje.—„Šviesa“, 1888, Nr. 3, p. 65—68; Taip pat žr. *P. Liūtas* (*P. Leonas*). Pabaiga gyvenimo Vytauto.—„Šviesa“, 1888, Nr. 4—5, p. 97.

⁹⁷ *Jurgis Bangputys* (*Pr. Urbonavičius*). Ko norėjo kryžiai, kariaudami mūsų tėvynėje? —„Šviesa“, 1888, Nr. 6—8, p. 185—189.

⁹⁸ *Jurgis Ažuolaitis* (*Šimaltis*). Keliata žodžių apie lietuviškos istorijos reikalingumą.—„Šviesa“, 1888, Nr. 3 (Priedas), p. 33—35.

lia to, jame yra ir kitokios informacijos: apie metalinio tilto statybą Vilniuje per Nerį⁹⁹, apie E. Volterio pranešimą Peterburge Geografų draugijos susirinkime¹⁰⁰. Nemaža buvo rašoma apie rūkymo, degtinės žalą¹⁰¹ ir panašiais klausimais.

Tam tikrą dėmesį laikraštis skyrė lietuvišioms draugijoms. Jo puslapiuose skaitytojas buvo informuojamas apie „Birutės“ draugijos susirinkimus¹⁰². Viename iš numerių buvo pranešta, kad 1886 m. spalio 4 d. keturi Paryžiaus lietuviai įsteigė lietuvišką draugiją „Želmuo“¹⁰³. Laikraštis neigiamai įvertino „Aušros“ draugijos veiklą Rygoje, nes ji pakliuvo į lenkų rankas¹⁰⁴.

Platesnė informacija laikraštyje buvo pateikta apie „Susivienijimą Lietuvių katalikų Amerikoje“. Specialiame straipsnyje buvo išpausdinti draugijos „Įstatai“. Tačiau jame buvo nurodoma, kad susivienijimas yra plėšomas vidaus vaidų ir t. t.¹⁰⁵

Kadangi laikraštis buvo skiriamas eiliniam skaitytojui, tai jame randame straipsnelių, skirtų liaudies medicinai. Valtiečių buvo patariama, kaip elgtis, skaudant dantims, ausims, išsinarinus sąnari, gelbstint skenduolį ir kt.¹⁰⁶

Grožinei literatūrai laikraštis didesnio dėmesio neskyrė. Šioje srityje pa-

sireiškė Maironis¹⁰⁷, A. Kriščiukaitis ir kt. „Šviesos“ tilpę poezijos kūrinėliai neišsiskyrė iš gana žemo to meto lietuvių poezijos lygio. Prozos kūrinėliai buvo visai menkaverčiai, ir todėl pati redakcija buvo priversta pripažinti, kad spausdinami kūriniai „neturi nei jokio svarumo nei vertumo“ yra „tusztai savyje“ ir tik be reikalo užima vietą¹⁰⁸.

1887 m. Nr. 3—4 buvo įvestas skyrelis „Žinės vyresnybės“⁹⁰¹. Tačiau šios rubrikos redakcijai išlaikyti nepavyko. Priežastys neaiškios. Nurodytame skyrelyje skaitytojas buvo supažindinamas su švietimo ministro potvarkiu, kuriuo buvo uždrausta į vidurines ir aukštąsias mokyklas priimti vežikų, tarnų, skalbėjų ir apskritai „visų žemesnio stono žmonių“ vaikus¹¹⁰.

Laikraštyje buvo skyrelis „Isz svetur“. Jame buvo nušviečiama padėtis Anglijoje (pvz., airių kova prieš Angliją), Vokietijoje ir Rusijos, Anglijos bei Prancūzijos prieštaravimai. Nemaža vietos buvo skiriama žinioms „Amerikos žemyno“.

Vertinant smulkesniuose skyreliuose spausdintą medžiagą, reikia pasakyti, kad jos reikšmė nedidelė. Ir tai ne vien redakcijos kaltė. Pirmųjų lietuviškų laikraščių leidėjai apamai susidūrė su operatyvios faktinės medžiagos

⁹⁹ Isz Lietuvos.—„Šviesa“, 1890, Nr. 3, p. 89.

¹⁰⁰ P. Liūtas (P. Leonas). Isz Lietuvos.—„Šviesa“, 1887, Nr. 4, p. 152.

¹⁰¹ Margumynai.—„Šviesa“, 1887, Nr. 3—4, p. 161—162; Isz Lietuvos.—„Švi 1888, Nr. 6—8, p. 218; „Šviesa“, 1888, Nr. 1—2, p. 53; ir kt.

¹⁰² Isz Lietuvos.—„Šviesa“, 1887, Nr. 1, p. 43—44; Isz Lietuvos.—„Švi 1888, Nr. 4—5, p. 151.

¹⁰³ Isz svetur.—„Šviesa“, 1887, Nr. 1, p. 45; „Šviesa“, 1887, Nr. 3—4, p. 149—151.

¹⁰⁴ Z. Leitis (E. Volteris). Liūdna žinė (Isz Lietuvos).—„Šviesa“, 1887, Nr. 3—4, p. 152.

¹⁰⁵ Ką veikia susivienijimas Lietuvių Amerikoje?—„Šviesa“, 1890, Nr. 7, p. 231—237.

¹⁰⁶ Visokie pamokslai.—„Šviesa“, 1887, Nr. 5, p. 213—214; K. S. (S. Kušeliauskas). Visokie pamokinimai.—„Šviesa“, 1888, Nr. 1—2, p. 60—62; Pamokslai apė gelbėjimą skenduolių ir jų atgaivinimą.—„Šviesa“, 1890, Nr. 8, p. 264—269.

¹⁰⁷ Zaborškattė V. Maironis, Vilnius, 1968, p. 69—72.

¹⁰⁸ (S. Kušeliauskas). Atsiliepinimas uždėtojaus kniginio banko.—„Šviesa“, 1888, Nr. 4—5, p. 125.

¹⁰⁹ Žinės vyresnybės.—„Švi 1887, Nr. 3—4, p. 134—136.

¹¹⁰ Ten pat, p. 134.

problema. Ją gauti buvo labai sunku. Korespondentų skaičius nedidelis, o ir jie daugiausia būdavo iš pasienio su Prūsija rajonų. Taigi buvo ribota jau pačių korespondencijų geografija. Be to, ir pristatytų korespondencijas į redakciją buvo nelengva, nes nebuvo reguliarių ryšių. Caro administracija

Atlikta analizė mums parodo, kad „Šviesoje“ buvo plačiau ar siauriau gvidinti beveik visi tuo metu aktualūs klausimai. Daugiausia vietos apimties požiūriu buvo skirta nacionaliniams sąjūdžiui — apie 19%. Po to seka katalikų tikėjimo ir dvasininkijos veiklos klausimai — 18,6%. Beveik tiek pat vietos skirta ir ekonominiams klausimams — 18,2%. Pažintinio-pamokomojo turinio medžiaga užėmė apie 17,8%, poezija ir proza — 17%, istorijos klausimai — 7,6%. Likusi vieta buvo skirta įvairioms trumpoms žinutėms, skelbimams ir panašiai medžiagai. Taigi laikraštyje aiškiai vyraujančią vietą užėmė nacionalinio sąjūdžio problematika, nes ji buvo gvildinama ir ekonominiams problemoms skirtuose straipsniuose, pažintinio-pamokomojo turinio medžiagoje ir kitur. Antrą vietą užėmė katalikų tikėjimo ir dvasininkijos veiklos tematika, kuri tam tikra dalimi taip pat lietė nacionalinį sąjūdį.

„Šviesoje“ bendradarbiavo A. Barauskas, M. Davainis-Silvestravičius, J. Jablonskis, J. Kriaučiūnas, S. Kušeliauskas, A. Kriščiukaitis, V. Mačys, J. Mačiulis, Pr. Mašiotas, S. Matulaitis, P. Matulaitis, P. Leonas, M. Lozoraitis, P. Urbonavičius, A. Vytartas, E. Volteris ir kt. Iš viso ne daugiau kaip 30 asmenų. Iš buvusių aušrininkų bendradarbiavo vos keli. Žymesni „Šviesos“ bendradarbiai buvo P. Leo-

Kauno gubernijoje teleido tik vieną laikraštį, kuriame platesnės informacijos taip pat nebuvo. Todėl neretai susidarydavo tokia padėtis, kad redakcija galėdavo pateikti detalesnę informaciją apie lietuvių gyvenimą užsienyje, o ne Rusijos imperijoje.

nas, Pr. Urbonavičius, J. Kriaučiūnas, P. Matulaitis ir dar vienas kitas. Jų plunksnai priklauso daugiausia straipsnių.

Laikraščio istorijoje galima išskirti du laikotarpius. Pirmasis — tai 1887—1888 m. Laikraščio idėjinė kryptis pačia bendriausia prasme yra klerikalinė. Žinoma, tai nereiškia, kad laikraštyje šalia jos neegzistavo kitos idėjinės srovės (laikraštyje galima rasti net antiklerikalinių minčių). Laikraštį galima būtų pavadinti net religiniu. Dėl savo klerikalinės krypties šio laikotarpio „Šviesa“ galima vadinti „Apžvalgos“ pirmtake. Taktikos požiūriu „Šviesa“ skyrėsi nuo „Apžvalgos“ „taikiu tonu“, tam tikra tolerancija ir pan. Taigi „Šviesoje“, panašiai kaip „Aušroje“ egzistavimo pradžioje arba vėliau pasirodžiusiame „Tėvynės sarge“, matome nemažą iliuzijų, bandymų suvienyti skirtingų idėjinų požiūrių nacionalinę inteligentiją. Šios programos nerealumas, matyt, ir buvo viena iš pagrindinių „Šviesos“ (panašiai kaip ir „Aušros“) žlugimo priežasčių. Ji žlugo, nepaisant jos bandymo leisti laikraštį dviejų dalių: laikraštis buvo skiriamas valstiečiams, o „Priedas“ — inteligentijai.

Antrasis laikotarpis — 1890 m. Šio laikotarpio „Šviesa“ nebegalime vadinti klerikaline. Ji daugiau pasaulietinė, švietėjiška. Laikraščio leidėjai dar bandė užimti neutralias pozicijas tarp

„Varpo“ ir „Apžvalgos“, tačiau toks laikraštis nebeturėjo nei skaitytojų, nei korespondentų.

Žymesnės vagos lietuvių visuomenės gyvenime laikraščiui nebuvo lemta išversti. Kiek didesnė jo reikšmė idėjinių srovių diferenciacijoje. „Šviesos“ istorija įrodė, kad klerikalizmas tuo metu lietuvių inteligentijos tarpe neteko viešpataujančių pozicijų, jis nebegali būti vienijančia idėjine srove. Tai gi žlugdama „Šviesa“ lyg ir galutinai apiformino klerikalinį ir antiklerikalinį blokus lietuvių nacionaliniame judėjime.

Kadangi po „Aušros“ pasirodymo bandymas suvienyti visas idėjines sroves po klerikalizmo vėliava buvo aiškus žingsnis atgal, tai 1887—1888 metus tam tikra prasme galima laikyti lietuviškos periodinės spaudos krizės laikotarpiu.

Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko universitetas,
Lietuvos TSR istorijos katedra

Tačiau tiek „Aušros“, tiek ir „Šviesos“ pasirodymas, greičiausiai, buvo neišvengiami etapai idėjinių srovių diferenciacijoje ir jų brendime. Matyt, tik po „Aušros“ ir „Šviesos“ bendradarbių sukaupto patyrimo tegalėjo pasirodyti laikraščiai „Varpas“ ir „Ūkininkas“, kaip tam tikros, jau subrendusios, idėjinės grupuotės (varpininkų) organai. Kadangi šios grupuotės atstovai visuomeniu požiūriu neretai stengėsi užimti vidurį tarp radikaliųjų ir nuosaikiųjų liberalų, tai tik šia prasme, t. y. „aukso vidurio“ ieškojimo prasme, „Šviesa“ galima laikyti „Varpo“ pirmtake.

Liberaliau nusiteikusios dvasininkijos nepavykęs bandymas suburti apie save pasaulietinę inteligentiją suaktyvina reakcines jėgas, jis panaudojamas kaip pretekstas ultraklerikaliųjų jėgų puolimui. Šių sluoksnių veiklos dėka ir pasirodo ultraklerikalinė „Apžvalga“.

Įteikta 1970 m. lapkričio mėn.

ГАЗЕТА «ШВИЕСА»

Р. ВЕБРА

Резюме

Литовская нелегальная периодическая печать второй половины XIX в. является одним из основных исторических источников для изучения многих исторических проблем того времени.

В литовской советской историографии пока нет ни одного специального исследования, посвященного их изучению.

В данной статье, насколько позволял ее объем, делается попытка раскрыть основную тематику газеты «Швиеса» (Свет), дать оценку ее тактике и идейному направлению.

На страницах газеты в большей или меньшей мере нашли место все основные пробле-

мы литовского общества того времени: борьба за национальный рынок, национальное движение и т. д.

Автор статьи, опираясь на анализ содержания основных статей газеты, делает вывод, что по идейной направленности в истории газеты можно выделить два периода: 1) это 1887—1888 годы; и 2) 1890 г. В первом периоде газета клерикальная. Во втором — в основном светского содержания. По своей тактике газета «Швиеса» более близка не ультраклерикальной газете «Апжвалга», а более либеральной клерикальной газете «Тевинес саргас».

Summary

Lithuanian illegal press of the second half of the 19th century is one of the basic historical sources to study the problems of the said time.

In the Lithuanian Soviet historiography we still lack special studies devoted to an analysis of this press.

In this paper the author is trying to reveal the thematic structure of this newspaper and to appraise its tactics and its ideological trend.

In the pages of the newspaper there have to a certain extent found their place all the principal problems of the development of the Lithuanian society of the time: the struggle for the national market, the national movement etc.

The author of this paper, on the ground of an analysis of the contents of the most important papers published in „Šviesa“, is arriving to the conclusion that in the history of the newspaper, as far as its ideological trends are concerned, there have been two periods: 1) the period from 1887 to 1888 and 2) that of 1890. In the first period the main trend of the newspaper was clearly clerical, in the second — in the most secular. As to its tactics, the newspaper „Šviesa“ is closer to the liberal clerical newspaper „Tėvynės sargas“ than to the ultraclerical „Apžvalga“.